

Fundamentele begrippen van de zondemacht

Dieren in het boek Daniël

In dit gedeelte willen we de betekenis vaststellen van de wezens die in het boek Daniël worden geschilderd. Ze zijn daar weliswaar niet direct aanwijsbaar als 'het kwaad', maar zijn wel in wezen kwaad, slecht. Dat wordt duidelijk in het boek Openbaring, zodat het nodig is aan de hand van het boek Daniël de basis te leggen voor de behandeling van de daarin genoemde 'beesten' en 'draak'.

1. De dromen van koning Nebukadnezar

In de Bijbel worden koningen en volken vaak geschilderd als dieren, bomen of planten, zelfs rivieren. Zo wordt het volk Israël als een kudde schapen voorgesteld, of een olijfboom, of een wijnstok; Babel en Egypte als arenden; Egypte als een zeeslang; Assur als een ceder of een rivier; Basan als eiken; de koningen van Israël als leeuwen; enz. Jezus Christus wordt bij zijn kroning zelfs voorgesteld als een Lam (Openbaring 5:6). Zie hiervoor het gedeelte *Schrikwekkende dieren in het Oude Testament*.

Alles in het boek van de profeet Daniël is erop gericht, dat de wereld zou gaan inzien dat er slechts één ware God is: de God van Israël, de Schepper van hemel en aarde. Hij bepaalt wie er op de aarde regeren. Maar niet alleen dat: het boek moest ook het, om zijn zonde van afgoderij in ballingschap in Babel levende, Israël laten zien dat er geen andere God is dan de God van Abraham, Isaäk en Jakob, zodat het zijn afgoderij zou afleren.

In het boek Daniël worden het Babylonische rijk van koning Nebukadnezar en de daarop volgende wereldrijken ook afgebeeld. Eerst in de vorm van een reusachtig groot beeld, daarna in de vorm van een boom, en vervolgens van een dier.

De droom over een groot beeld

In hoofdstuk 2 heeft koning Nebukadnezar een droom gehad. God gaf hem die, omdat hij zich afvroeg wat er na hem zou gebeuren met Babel en de wereld die hij had veroverd en onderworpen (2:29). In die droom zag hij een 'schrikwekkend' groot beeld (2:31), dat nogal heterogeen was van samenstelling: het hoofd was van goud, de borst en de armen van zilver, de buik en lendenen van koper, en de benen en voeten van ijzer en leem (2:32). Het gouden hoofd bleek koning Nebukadnezar te zijn. Elk van de volgende rijken zou minder zijn dan dat van Babel (2:39). Er werd echter niet uitgelegd welke die rijken zouden zijn.

De droom over een hoge boom

In hoofdstuk 3 wordt verteld dat Nebukadnezar een reusachtig (30 meter hoog en 3 meter breed) beeld maakte, dat zijn grootheid moest uitbeelden. Misschien stond het beeld uit zijn droom daarvoor model. Alle onderdanen van zijn rijk moesten voor dat beeld (lees voor de koning) knielen. De gelovige Israëlieten weigerden echter dat te doen, omdat zij volgens Gods bevelen niet voor een schepsel mochten knielen.

In hoofdstuk 4 kreeg koning Nebukadnezar, die duidelijk aan grootheidswaanzin leed, een droom waarin zij zichzelf zag als een grote en sterke boom:

"... er stond een boom midden op de aarde, van grote hoogte; die boom was groot en sterk, zijn hoogte reikte tot aan de hemel, en hij was te zien tot aan het einde van de gehele aarde ... De boom die u gezien hebt ... dat bent u, o koning, die groot en sterk bent geworden, wiens grootheid zo is toegenomen, dat zij tot aan de hemel reikt, en wiens heerschappij zich uitstrekt tot aan het einde van de aarde." (Dan 4:10,11,20-22)

Dit 'tot aan de hemel reikt' doet denken aan de torenbouw van Babel in Genesis 11, waardoor de mens zijn 'grootheid', zijn 'goddelijkheid' al wilde uitbeelden:

"... laten wij ons een stad bouwen met een toren, waarvan de top tot de hemel reikt, en laten wij ons een naam maken ..." (Gen 11:4)

Vanwege zijn hoogmoed verlaagde God Nebukadnezar tot het niveau van een rund, dat gras eet:

"... toen ... nam de koning het woord en zei: Is dit niet het grote Babel, dat ik gebouwd heb tot een koninklijke woonstede door de sterkte van mijn macht en tot eer van mijn majesteit?" (Dan 4:30)

"zijn hart worde veranderd zodat het niet meer een mensenhart is; een dierenhart worde hem gegeven ..." (Dan 4:16)

"... men zal u verstoten uit de mensengemeenschap en uw verblijf zal zijn bij het gedierte van het veld; men zal u gras te eten geven als de runderen ..." (Dan 4:25)

Na zeven jaar net als een rund geleefd te hebben, kwam Nebukadnezar tot de erkenning dat hij geen god was, maar een schepsel, dat van nature niet meer was dan een dier. Vanaf dat moment kon hij functioneren als 'mens'. Het resultaat van deze periode van vernedering was dus voor hem en de inwoners van zijn rijk, dat hij de HERE erkende als de enige God en zich niet meer verhief boven God of mensen. Het resultaat moest voor het volk Israël zijn, dat zij nooit meer enig schepsel of bedenksel van mensen zouden aanbidden, ook niet de koningen van de landen waarheen zij in ballingschap waren weggevoerd; al liep hun leven misschien gevaar als zij dat niet deden. Zij mochten niet één worden, niet hetzelfde zijn, als de volken om hen heen.

Er is een opvallende overeenkomst tussen deze gebeurtenis en de woorden van Psalm 106, waarin wordt gesproken over de afgoderij van het volk in de woestijn, na de uittocht uit Egypte, en zij een god maakten zoals zij die kenden uit Egypte:

"Zij maakten een kalf bij Horeb en bogen zich neer voor een gegoten beeld; zij verruilden hun Eer [de HERE] tegen het beeld van een rund dat gras eet." (Ps 106:20)

2. De dromen van de profeet Daniël

De hoofdstukken 7 en 8 vertellen over dromen die Daniël zelf kreeg. Eerst een droom tijdens het leven van de laatste koning van Babel, Belsassar, en waarvan de parallel met die van Nebukadnezar overduidelijk is. Er verschijnen Daniël vier dieren, die wereldrijken symboliseren:

Het eerste dier

"Het eerste leek op een leeuw, en het had adelaarsvleugels. Terwijl ik bleef toezien, werden het de vleugels uitgerukt, en het werd van de grond opgeheven en op twee voeten overeind gezet als een mens, en het werd een mensenhart gegeven." (Dan 7:4)

Het is uit de symboliek en het voorafgaande duidelijk dat het hier om het rijk van Nebukadnezar gaat. De leeuw met adelaarsvleugels is het beeld dat iedereen wel kent van de opgravingen in Irak. Het tweede deel van het vers wijst terug op wat volgens hoofdstuk 4 gebeurde.

Het tweede en het derde dier

Van de volgende drie dieren werd geen uitleg gegeven welke rijken zij symboliseerden:

"En zie, een ander dier, het tweede, leek op een beer; het richtte zich op de ene zijde op, en drie ribben waren in zijn muil tussen zijn tanden; en men sprak tot hem aldus: sta op, eet veel vlees." (Dan 7:5)

Het vierde dier

Daarna zag ik, en zie, een ander dier, gelijk een panter; het had vier vogelvleugels op zijn rug en vier koppen. En aan hem werd heerschappij gegeven." (Dan 7:6)

Voordat we naar het vierde dier gaan, stellen wij ons de vraag, of er aan de hand van de Bijbel gezegd kan worden welke rijken werden bedoeld. Want anders is het speculeren en een menselijke poging de menselijke geschiedenis in de Bijbel te passen. Het antwoord is: jazeker!

De ram en de geitenbok

Hoofdstuk 8 vertelt over nog een droom van Daniël. Het Babylonische rijk was intussen ingenomen door dat van de Meden en Perzen. In zijn tijd leerde Daniël dus zelf het tweede wereldrijk kennen. Voor hem waren daarmee de beer uit zijn eigen droom, en het koninkrijk van zilver uit de droom van Nebukadnessar duidelijk. Maar toen droomde hij over twee dieren: een ram en een geitenbok, die hem bevestigde wat het tweede rijk was en duidelijk maakte wat het derde wereldrijk zou zijn:

"Toen ik mijn ogen opsloeg, zag ik, en zie een ram stond voor de stroom; hij had twee horens, en die horens waren hoog, de ene was echter hoger dan de andere, en de hoogste rees het laatst op. Ik zag de ram stoten naar het westen, naar het noorden en naar het zuiden, en geen enkel dier kon tegen hem standhouden; er was niemand die redden kon uit zijn macht, en hij deed naar zijn welgevallen en maakte zich groot." (Dan 8:3,4)

Het zal Daniël niet echt verbaasd hebben toen hij deze uitleg van de engel Gabriël kreeg:

"De ram die u gezien hebt, met de twee horens, doelt op de koningen van de Meden en Perzen ..." (Dan 8:20)

De horens zijn dus een beeld van de twee volken die het tweede rijk vormden: de Meden en de Perzen. Dit is ook terug te zien in het deel van het beeld in de droom van Nebukadnezar dat dit rijk symboliseerde: de borst en de twee armen. Het is één rijk (de borst), en het bestaat uit twee delen (de armen). Maar laten wij nu kijken naar wat Daniël nog meer zag:

"Maar terwijl ik nauwkeurig acht gaf, zie, daar kwam een geitebok vanuit het westen over de gehele aarde zonder de aarde aan te raken; en de bok had een opvallende horens tussen zijn ogen. En hij kwam tot de ram met de twee horens ... en rende op hem toe in zijn grimmige kracht; ik zag, dat hij tot vlak bij de ram kwam; verbitterd stootte hij de ram, brak zijn beide horens, en er was geen kracht in de ram om tegen hem stand te houden; hij wierp hem ter aarde en vertrad hem, en er was niemand die de ram uit zijn macht redde. De geitebok nu maakte zich bovenmate groot, maar toen hij machtig werd, brak de grote horens af, en vier opvallende horens rezen in diens plaats op, naar de vier windstreken van de hemel." (Dan 8:5-8)

De uitleg die Daniël kreeg was de volgende:

"... en de harige geitebok op de koning van Griekenland, en de grote horens die tussen zijn ogen stond, dat is de eerste koning. En dat die afbrak en er vier in zijn plaats kwamen te staan: vier koninkrijken zullen uit het volk ontstaan, maar zonder zijn kracht." (Dan 8:21,22)

Na het rijk van de Meden en Perzen zou dus dat van Griekenland komen. De eerste koning was Alexander de Grote, die als een wervelwind het Medo-Perzische Rijk veroverde. Maar hij stierf op jonge leeftijd, en zijn rijk werd verdeeld onder zijn vier generaals. Hier is de parallel met het derde dier met vier vleugels en vier koppen uit de eerdere droom overduidelijk.

Een blik op de grondtekst

In de Hebreeuwse tekst van het Oude Testament komen een aantal verschillende woorden voor dier voor:

<i>behemah</i>	hiermee worden (grote) viervoetige dieren bedoeld, beesten (vee, roofdieren)
<i>chayah</i>	(of <i>cheva</i>) verwant aan <i>chayim</i> , dat 'leven' betekent; het duidt allerlei dieren aan, waarbij de gedachte aan een 'levend wezen' voorop staat; in het Nederlands zou 'beest' wellicht een betere vertaling zijn dan 'dier'
<i>miqneh</i>	verwant aan het begrip 'kopen' of 'bezit'; duidt vooral op 'vee'
<i>tson</i>	duidt vooral op kleinvee

Het Hebreeuwse woord voor de dieren in Daniël 4 en 7 is *chayah*. In de Septuaginta werd in deze beide hoofdstukken het Griekse woord *thèrion* gebruikt, dat eigenlijk het equivalent is van het Hebreeuwse *behemah*, en dus meer de gedachte heeft van 'beesten'. In het Nieuwe Testament wordt in Openbaring 13 hetzelfde woord *thèrion* gebruikt.

Het vierde rijk uit de droom van Daniël

Wanneer er geen tijd zat tussen de opeenvolgende rijken die wij tot nu toe hebben bekeken, is het aannemelijk dat het vierde rijk het derde (Griekse) rijk opslokte. Uit de geschiedenis weten we dat het Griekse Rijk eigenlijk voortleefde in het volgende, dat van Rome. De vraag zou gesteld kunnen worden of Daniël daar iets van heeft gezien in deze laatste droom, en of wij ook langs die weg het volgende rijk kunnen identificeren. Welnu, het wordt niet bij name genoemd, maar is wel aanwezig. Wanneer we nog even nauwkeurig letten op het einde van de uitleg over Griekenland aan Daniël, zien we dat deze doorgaat tot de eindtijd en het moment dat God voorgoed zal ingrijpen in de wereldgebeurtenissen:

"Ook tegen de Vorst van de vorsten zal hij optreden, maar zonder mensenhanden zal hij vernietigd worden." (Dan 8:25)

In Openbaring wordt duidelijk wie met deze Vorst wordt bedoeld: De gekroonde Jezus Christus:

"Dezen zullen oorlog voeren tegen het Lam, maar het Lam zal hen overwinnen – want Hij is de Here van de heren en de Koning van de koningen ..." (Op 17:14)

In de tijd van de prediking door de apostelen hebben de christenen dit zo ervaren. Toen Petrus en Johannes de eerste keer voor de Joodse Raad waren gebracht, reageerden zij, gebruikmakend van de woorden van Psalm 2, als volgt:

"Waarom hebben de heidenen gewoed en de volken ijdele raad bedacht? De koningen van de aarde hebben zich opgesteld en de oversten zijn samen vergaderd tegen de Here en zijn Gezalfde. Want inderdaad zijn in deze stad vergaderd tegen uw heilige knecht Jezus, die U gezalfd hebt, Herodes zowel als Pontius Pilatus met de heidenen en de volken van Israël, om te doen alles wat uw hand en uw raad tevoren bepaald had, dat geschieden zou. En nu, Here, let op hun dreigingen ..." (Hand 4:25-29)

Dat dit rijk 'zonder mensenhanden' vernietigd zal worden, komen wij ook tegen aan het eind van de uitleg van de droom van Nebukadnezar (over de benen en voeten van ijzer en leem) en de droom van de vier dieren:

"Hij zal woorden spreken tegen de Allerhoogste, en de heiligen van de Allerhoogste te gronde richten ... dan zal de vierschaar zich neerzetten, en men zal hem de heerschappij ontnemen en hem verdelgen en vernietigen tot het einde." (Dan 7:25,26)

“Maar in die dagen van die koningen zal de God van de hemel een koninkrijk oprichten, dat in eeuwigheid niet zal te gronde gaan, en waarvan de heerschappij op geen ander volk meer zal overgaan: het zal die koninkrijken verbrijzelen en daaraan een einde maken, maar zelf zal het bestaan in eeuwigheid ...” (Dan 2:44)

De periode tussen het Griekse rijk en de oprichting van Gods Koninkrijk op aarde is daarom de tijd van het vierde rijk. Dit zou volgens de uitleg van de droom van Nebukadnezar in allerlei gedaanten blijven bestaan, tot de komst van de Koning die God zou aanstellen, en die recht heeft op de aarde. En zoals koninkrijken van de wereld telkens hun voorgangers verbrijzelden, zo zal dat Koninkrijk van God elke menselijke heerschappij verbrijzelen en daaraan voor altijd een einde maken:

“Terwijl u [koning Nebukadnezar] bleef toezien, raakte, zonder toedoen van mensenhanden, een steen los, die het beeld trof aan de voeten van ijzer en leem en deze verbrijzelde; toen werden tegelijkertijd het ijzer, het leem, het koper, het zilver en het goud verbrijzeld ... maar de steen die het beeld getroffen had, werd tot een grote berg, die de gehele aarde vervulde.” (Dan 2:34,35)

Het karakter van het vierde rijk

Wat werd er dan bekendgemaakt over het karakter van dat rijk? Het was iets waarvan Daniël geweldig schrok: het zou bikkelhard zijn in zijn optreden, niets en niemand ontziend. Wij kijken eerst naar wat werd gezegd tegen Nebukadnezar:

“... en een vierde koninkrijk zal hard zijn als ijzer: juist zoals ijzer alles verbrijzelt en vermorzelt; en gelijk ijzer, dat vergruizelt, zal dit die allen verbrijzelen en vergruizelen.” (Dan 2:40)

Dat klinkt al gruwelijk, maar wat kreeg Daniël te zien en te horen?

“Daarna zag ik in de nachtgezichten en zie, een vierde dier, vreselijk, schrikwekkend en geweldig sterk; het had grote, ijzeren tanden: het at en vermaalde, en wat overbleef, vertrad het met zijn poten; en dit dier verschilde van alle vorige, en het had tien horens. Terwijl ik op die horens lette, zie daartussen verhief zich een andere kleine horen, en drie van de vorige horens werden daarvoor uitgerukt; en zie, in die horen waren ogen als mensenogen en een mond vol grootspraak.” (Dan 7:7,8)

“Dat vierde dier is het vierde koninkrijk, dat op aarde zal zijn, dat verschillen zal van alle (andere) koninkrijken, en dat de gehele aarde zal verslinden en haar zal vertreden en vermorzelen. En de tien horens – uit dat koninkrijk zullen tien koningen opstaan, en na hen zal een ander opstaan; die zal van de vorige verschillen en drie koningen ten val brengen. Hij zal woorden spreken tegen de Allerhoogste ...” (Dan 7:23-25)

Horens en koppen duiden machten, koningen of koninkrijken, aan. Zoals de eerste drie dieren en de ram en de geitenbok in de dromen van Daniël geen bovennatuurlijke wezens waren, maar afbeeldingen van het karakter van koninkrijken, is dit ook het geval met het vierde koninkrijk. Uit de volgorde van de genoemde rijken en de geschiedenis, moet dit in eerste instantie het Romeinse Rijk zijn.

De overeenkomst tussen Babel en het vierde rijk

Wij moeten ons wel realiseren dat, gezien wat er gezegd werd over de vernietiging van het beeld, dit niet alleen geldt voor het vierde rijk, maar voor alle menselijke heerschappij, de gehele menselijke maatschappij. Dat is te zien in het feit dat het beeld aan de voeten werd getroffen door de steen, en dat ten gevolge daarvan het gehele beeld in stukken uiteen viel. De reden is dat het vierde rijk wel als zeer gruwelijk wordt voorgesteld, anders dan de drie voorgaande, maar dat de hardheid daarvan al was te zien in het eerste, dat van Babel. Er zit een culminatie van geweld in de opeenvolgende rijken, en het vierde overtreft hen alle. Want Jeremia moest het volgende schrijven over Babel:

"Een hamer was u Mij [God], een strijdwapen; met u verbrijzelde Ik volken en verdelgde Ik koninkrijken ... Zie Ik zal u! u berg van het verderf, luidt het woord van de HERE, die de gehele aarde hebt verdorven ..." (Jer 51:20,25)

"Verslonden, vernield heeft mij Nebukadnezar, de koning van Babel ... hij heeft mij ingeslokt als een draak (*tannim/drakōn*) ..." (Jer 51:34)

En dit laatste maakt het nog interessanter, omdat Babel dus zelf niet alleen als een verbrijzelende macht wordt voorgesteld, maar ook als een dier dat andere opslokt. De NBV geeft 'draak' weer als 'krokodil', en als we de beschrijving van het vierde dier zien, dan is de gelijkenis frappant.

Een ander punt is de 'geestelijkheid' van deze machten. De machthebbers beschouwden zich als goden, afstammend van de goden, of als uitverkorenen van de goden. Zij wilden als zodanig erkend en vereerd worden. Nebukadnezar van Babel beschouwde zich als god, maar werd door de enige ware God vernederd. Hierdoor kwam hij tot inzicht wie en wat hij werkelijk was: geen god, maar een mens die door God als koning was aangesteld, en dus aan Hem onderworpen was. In Openbaring zien we, wat het vierde rijk betreft, dat het 'geestelijke' de overhand krijgt: een wereldse religie die gekenmerkt wordt door de gewelddadigheid van een wereldse macht – de mens als god, die het geweld niet schuwt om zijn zin te krijgen.

Jan Koert Davids

Alle passages uit de NBG'51 Vertaling, tenzij anders vermeld. Ze zijn ontdaan van ouderwets en formeel taalgebruik.